

Deu apunts per a perdre la por al manga

Rosa MONTAÑA

RESUM: *Es comenten algunes característiques del manga –còmic japonès–, amb la intenció d'aclarir alguns tòpics i desfer prejudicis estesos entre els lectors d'altres tipus de còmic. El manga és un gènere popular i rendible al Japó, al contrari que la historieta europea; té èxit entre els joves i els nens, tot i ser obres seriades que poden tenir molts volums o ser editades en sentit invers. Malgrat el tòpic, el sexe i la violència només són presents en alguns subgèneres o títols concrets, com al còmic europeu. Es dona una selecció de títols i autors per a fer-se una idea de la varietat temàtica i estilística del gènere.*

MOTS CLAU: manga, còmic, Japó

La sola menció del terme manga –còmic japonès– provoca en molta gent reaccions negatives: és un gènere sota sospita, amb acusacions genèriques de mala qualitat i violència gratuïta. Fins i tot, en alguns articles del número especial d'*Item* sobre còmics es podien trobar ecos d'aquesta actitud. Es mereix el manga aquesta desqualificació global? Rotundament, no. Perquè, doncs, aquests prejudicis estan tan estesos? Hi ha moltes raons, però crec que la principal és el conflicte generacional.

La majoria de bibliotecaris actualment en actiu van créixer amb un altre tipus d'història. En concret, amb el còmic de línia clara de l'escola franco-belga, el còmic de superherois nord-americà i el còmic europeu per a adults dels anys setanta i vuitanta. Aquest seria el perfil de molts aficionats al gènere entre, aproximadament, els trenta i els cinquanta anys. Recordem que el còmic és una afició que arrela entre la infantesa i l'adolescència, i que molta gent abandona a l'edat adulta. De manera que és un gust que, generalment, no evoluciona. El resultat pràctic és que els professionals que decideixen les noves adquisicions, que gestionen les biblioteques i que, en general, dirigeixen el sistema de lectura pública són de la «generació Tintin-Corto Maltés»;

Rosa Montaña. Universitat Pompeu Fabra. Biblioteca General. <rosa.montanya@upf.edu>
Rebut el 15 de març de 2006.

però, en canvi, molts dels seus usuaris són ja de la «generació Dragon Ball-Shin Chan».

Aquest article intenta, en certa manera, acostar una mica les dues generacions. Un avís previ: no vol ser una guia de lectura, ni encara menys de selecció. Tampoc és una introducció seriosa al tema. Miro d'explicar algunes de les característiques del manga que més desconcerten, sorprenen o directament irriteren els qui han crescut amb el còmic europeu. No té més objectiu que refutar alguns tòpics negatius i, potser, animar algun lector a provar sort amb aquest nou i desconcertant tipus de còmic.

1 «EL MANGA HA ENVAÏT LES LLIBRERIES ESPECIALITZADES»

Aquesta és una constatació fàcil i que demostra amb un cop d'ull la popularitat del gènere. El problema és que aquest èxit és incompreensible per a molta gent. De fet, moltes coses tenen èxit de manera incompreensible, però normalment es tracta de febres passatgeres. Aquest no és el cas del manga. Al principi, semblava una moda d'adolescents, però a aquestes alçades està clar que ha vingut per a quedar-se. És un èxit incòmode per tres motius: no és producte de cap suposat imperialisme cultural; no és el resultat de cap campanya de màrqueting, i no s'adequa als cànons de l'exotisme políticament correcte. És, doncs, impossible d'etiquetar i sol provocar adoració o rebuig, amb pocs termes intermedis.

Alguns creuen que és el culpable de la crisi del còmic europeu, i és fals. El fracàs del còmic local precedeix i explica aquesta invasió. Simplement, no va poder crear un gènere popular i una indústria rentable. El manga sí ho va aconseguir al Japó, i en els darrers deu o vint anys ho ha exportat arreu del món. El resultat pràctic per al lector de la generació anterior és trobar-se amb metres i metres lineals de títols que no li sonen absolutament gens. I, segurament, aquesta situació «anirà a pitjor». Segons els experts, només ens ha arribat una petita part de la producció –literalment, «una rascaleta al llom d'un catxalot».¹ És millor acostumar-s'hi: tenim manga per molt de temps.

1. Trajano Bermúdez, *Mangavisión: guía del cómic japonés* (Barcelona: Glénat, 1995), p. 6.

Hisashi Sakaguchi, *Ikkyu (Akkanbe Ikkyû = Ikkyû, qui menysté els honors)*, 1993-1995 (del vol. 1).
© 1993 H. Sakaguchi © 1997 Ed. Glénat España

2 «ELS NENS I ADOLESCENTS ADOREN EL MANGA»

Això preocupa molts pares, desconcertats i alarmats pel que senten en alguns mitjans de comunicació. Cal evitar, però, el pànic fàcil. Al contrari del que es diu, el manga té una qualitat mitjana més que notable, una imaginació desbordada i una narrativa complexa. Simplement, ofereix als lectors joves el que aquests volen llegir i no el que els adults creuen que haurien de llegir. De fet, el manga sedueix la franja d'edat suposadament menys inclinada a la lectura. Mentre se senten les lamentacions rituals sobre el poc que llegeixen els adolescents, el Saló del Manga² rep cada any desenes de milers de nois. Aquesta massa que «envaeix» el recinte de la Farga de l'Hospitalet està disposada a: 1) fer una cua que fa la volta a l'illa de cases; 2) pagar entrada; 3) disfressar-se com els seus personatges favorits –això permet no pagar entrada–; 4) deixar-se la paga de mesos als estands de llibreries i editorials, i 5) amenitzar l'espera amb bols de fideus i sessions de karaoke... en japonès!

Encara més increïble: molts d'aquests fans –*otakus*, en l'argot del gènere– són noies, que eren tradicionalment minoria entre els lectors de còmic. Què ha passat? Per exemple, que mentre el còmic europeu abandonava el subgènere «còmic per a joves», el manga l'amanagava. I, què volen les noie-

2. El Saló del Manga, que aquest any complirà la XII edició, es va escindir del Saló del Còmic a causa de la creixent popularitat del còmic japonès. Se celebra anualment cap a la tardor i visitar-lo és una experiència única, però una mica estressant per als adults de més de trenta anys. Per a més informació: <<http://www.ficomix.com/>>.

Jirô Taniguchi, *El caminante*
(*Aruku hito = El caminant*), 1992.
© 2004 J. Taniguchi / Ponent Mon

tes en aquesta edat? Bàsicament, embafadores històries sentimentals en escenaris exòtics i un punt de fantasia. I els nois? Històries de superació amb samurais o robots, força violència i un puntet d'erotisme. Molts d'aquests aficionats amb acne abandonaran aquesta febre en fer-se grans. Altres persistiran, es convertiran en veritables *otakus* i evolucionaran de manera natural cap al manga adult, no necessàriament de tipus eròtic. En el fons, és el mateix procés que la generació anterior, però en versió japonesa; amb la diferència que el manga ofereix productes per a cada franja d'edat, sexe i, fins i tot, professió. Així, té més possibilitats de perpetuar-se com a afició en l'edat adulta.

3 «L'OBRA COMPLETA TÉ... QUINZE VOLUMS!»

El primer que sorprèn del manga és la serialitat. Estem acostumats al format europeu de mida foli en un sol volum, en què el personatge principal se sol repetir, però en el qual les històries comencen i acaben en un àlbum. En canvi, el manga té un format més petit –més aviat semblant al llibre de butxaca–, amb una línia argumental que s'allarga en molts volums. No és estrany trobar sèries de més de trenta petits àlbums. Evidentment, és una generalització amb excepcions per totes dues bandes, però la diferència es pot veure en qualsevol llibreria. Per entendre-ho, cal conèixer una mica el sistema japonès de publicació. Les històries es publiquen en primer lloc en revistes autènticament *pulp*, que tenen un format de guia de telèfons i paper de similar qualitat. De les diverses històries publicades, les que tinguin més èxit començaran a recopilar-se en format llibre per a alegria dels seus fans, i es reeditaran tants cops com el mercat ho demani. El dibuixant continuarà amb la mateixa història fins que

acabi totalment esgotat o el públic perdi interès; un procés que pot durar tranquil·lament uns quants anys. En alguns títols de gran impacte popular –com, per exemple, *Bola de drac*– hom té la impressió que, al final, el pobre autor ja ni recorda com va començar la història. En tot cas, un cop finalitzada la sèrie, es passa a un argument totalment nou, amb personatges també nous.

Per al neòfit, però, aquesta característica és un problema. I encara ho és més per a una biblioteca; però aquest seria un altre debat. És empipador acabar amb molts volums inicials que no han agradat. Els joves *otakus* ens donen algunes pistes sobre com solucionar aquest problema. Un és l'intercanvi, préstec o segona mà entre fans. És difícil per a no iniciats, però sempre es pot trobar un conegut que sigui un aficionat amb bons contactes. També podem donar una ullada a les biblioteques públiques, malgrat que no solen estar massa ben assortides. Per últim, sempre queda l'opció de dedicar-se al vell sistema de fer una primera llegida a les llibreries. I, per a qui passi d'una certa edat, la FNAC té uns sofàs molt còmodes i un personal comprensiu.

4 «LLEGIR A L'INREVÉS»

Instruccions per llegir un manga: agafeu-lo, obriu-lo pel que normalment seria la pàgina final, aneu passant les pàgines en sentit contrari a l'habitual, i no us oblideu de mirar els dibuixos també de dreta a esquerra o no entendreu res de la trama. Perquè? Les editorials esgrimeixen respecte artístic pels autors –aquest és l'ordre de lectura japonès. Les males llengües parlen, directament, d'estalvi de costos. Sigui quina sigui la raó, els joves d'avui en dia s'hi han acostumat ràpidament. ¿Potser Internet i la hipertextualitat els han acostumat a llegir en qualsevol ordre? Potser, simplement, el producte els agrada tant que no els importa. Personalment, crec que acostumar-se a aquest format és com començar a veure films en versió original. Al principi, molesta una mica, però al final un s'hi acostuma i ho aprecia. En el cas que el format sigui un obstacle insuperable, existeixen també títols editats en l'ordre occidental de lectura.

5 «TOT ÉS SEXE I VIOLÈNCIA?»

Una precisió: manga vol dir, simplement, còmic. Un còmic és, senzillament, una manera d'explicar una història i pot tractar qualsevol tema. Aquesta és una idea que els japonesos s'han pres al peu de la lletra. Més que un gènere, és un món. El manga té, literalment, desenes de subgèneres: futurista, catas-

Kazuo Koike, Goseki Kojima, *El Lobo Solitario y su cachorro*
(*Kozure Ôkami = El Llop Solitari*), 1970-1987 (vinyetes del vol. 3).
© 2001 K. Koike, G. Kojima © 2004 Planeta DeAgostini

trofista, històric, aventures, arts marcial, jocs de taula, comèdia sentimental, comèdia *gamberra*, històries costumistes, eròtic, pornogràfic, homoeròtic, infantil, juvenil, filosòfic, professional, etc. Al Japó s'utilitza, fins i tot, per a obres de divulgació científica, publicitat comercial i campanyes de l'administració pública. Evidentment, dins d'aquest ocea de possibilitats, es pot trobar de tot: ultraviolència i tendresa, pornografia i sentimentalisme, qualitat ínfima i obres mestres... Generalitzar no només és incorrecte, sinó, directament, impossible.

Amb tot, també cal reconèixer que la mala fama del manga té una certa base. Hi ha problemes de desconeixement del gènere, de màrqueting en alguns casos equivocats i de peculiaritats culturals que no es tradueixen bé. En el manga, no hi ha una divisió per edats que es pugui observar fàcilment. En el còmic europeu, l'estil de dibuix la determina en molts casos, però en el manga no és així. Un estil «infantil» pot amagar una història dura i adulta. En origen, no hi sol haver problema, ja que les diverses revistes es dirigeixen a nínxols de mercat per edats. En les llibreries d'aquí, però, no trobem cap indicació. A això s'afegeixen sorpreses com trobar detalls eròtics en obres dirigides a un públic molt jove. Per exemple, per estrany que ens pugui semblar, les històries sentimentals de tipus homoeròtic estan destinades a un públic femení adolescent. Quant a la violència, és cert que pot arribar a ser extremadament gràfica i explícita. Però, per a tranquil·litat dels pares, cal recordar que la societat japonesa ha estat consumidora de manga en quanti-

tats industrials durant dècades i que, en canvi, és una de les més cíviques i pacífiques del planeta, amb uns nivells de criminalitat que ja voldríem a casa nostra.

6 «NO HI HA UN XOC CULTURAL?»

No importa la distància cultural quan el producte agrada. Aquesta seria una de les lliçons d'aquest èxit. Com que les històries són bones i enganxen els lectors, els codis interns culturals s'assumeixen sense problemes. El fan de *Say hello to Black Jack* coneix la seguretat social japonesa molt millor que la local. El de *Maison Ikkoku* assumeix amb tota tranquil·litat el sistema de selectivitat vigent al Japó. Al cap d'uns quants volums de *jidaimomo* –còmic històric– el sistema de *shogun*, samurais, *ronin* i ninjas no té secrets per al lector. Fins detalls involuntàriament còmics, com l'uniforme escolar de marineret de les noies i de militar prussià dels nois, s'acaben trobant normals. És el mateix mecanisme gràcies al qual es coneix el funcionament dels tribunals nord-americans molt millor que no pas els locals.

Syuhō Sato, *Say hello to Black Jack (Blackjack ni yoroshiku)*, 2002- .
© 2002 S. Sato © 2003 Ed. Glénat España

Però, per què el manga japonès s'exporta i s'implanta molt bé en entorns culturals teòricament molt diferents? La raó de fons és simple: l'exotisme és pur embolcall; a sota hi ha històries, personatges i valors d'abast universal. Recordem, en un altre mitjà, el cas del director de cinema Akira Kurosawa. Va trasplantar, sense cap problema, Shakespeare a l'era feudal japonesa i, al-

hora, les seves històries de *ronin* van ser readaptades per Hollywood com a *western*. Amb el manga, passa el mateix.

I, amb el temps, es descobreix un altre tret sorprenent: els japonesos tenen un saludable sentit de l'humor i una capacitat d'autocrítica, en ocasions, ferotge. Alguns títols són autèntics torpedes en la línia de flotació de la cultura tradicional japonesa. El que discuteixen els experts és si això delata una «doble vida» de l'ordenat i laboriós ciutadà nipó o, simplement, es tracta d'una vàlvula d'escapament per a una societat asfixiantment disciplinada.

7 «ESTÈTICA HEIDI»

Els ulls grossos i rodons són la marca de fàbrica del manga. Aquest és un tret totalment contradictori amb el físic dels japonesos, que tenen ulls petits, fins

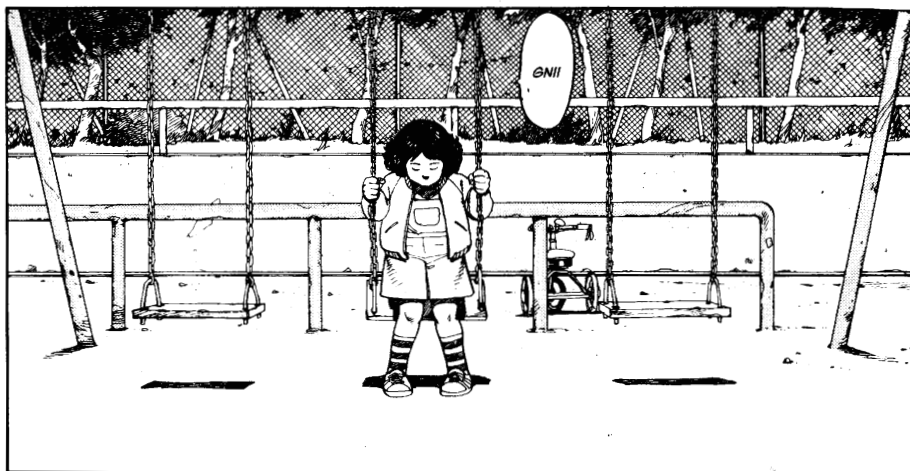
Rumiko Takahashi, *Ranma ½ (Ranma nibun no ichi)*, 1987-1996 (vinyetes del vol. 12).
© 1990 R. Takahashi / Shogakukan Inc. © 2002 Ed. Glénat España

i tot pels estàndards asiàtics. Hi ha moltes explicacions circulant sobre el tema. Alguns hi veuen un soterrat desig d'occidentalització física. Altres, més prosaicament, donen la culpa a Osamu Tezuka. Tezuka és al manga el que Hergé és al còmic europeu de línia clara: una referència ineludible i, fins a cert punt, una mica asfixiant. Els ulls grossos eren un tret del seu dibuix, i generacions de dibuixants japonesos l'han imitat conscientment o inconscientment. I no només són els ulls, sinó tot un estil molt determinat, que ha arribat a identificar el manga i que podríem anomenar «estètica Heidi». Actualment, però, aquesta estètica no domina més el manga que la línia clara *hergeniana* el còmic europeu. Un cop es va coneixent el gènere, es veu que hi ha una gran diversitat d'estils, alguns, francament experimentals. És una tendència que augmenta a mesura que l'ombra de Tezuka desapareix entre els joves dibuixants nipons.

Cal reconèixer que aquest estil, unit a uns ritmes de treball draconians i unes impressions sempre en blanc i negre, han donat al manga la fama de còmic poc elaborat i estèticament pobre. Algunes sèries molt populars poden donar aquesta impressió, molts cops accentuada en les versions animades, però el que –alguns– còmics japonesos perden per una banda ho guanyen per una altra. Cert tipus de manga pot ser pobre visualment, però el nivell mitjà és molt bo en la construcció de les trames i en la utilització dels recursos visuals. Així, el manga fa la sensació de ser un còmic anàrquic, amb vinyetes de totes les mides, distribucions estranyes i superposicions impossibles. Al costat d'un de japonès, un còmic europeu és, potser, visualment més ric en detalls, però és més avorrit quant a distribució del dibuix.

8 «EXISTEIX UNA NARRATIVA TÍPICAMENT JAPONESA?»

Hi ha dues coses que sorprenen pel que fa a la narrativa. La primera és que el manga necessita molt poc diàleg i pràcticament cap explicació textual. Això, per exemple, ha permès a aficionats impacients «llegir» els seus manga preferits sense traduir i sense saber japonès. Podria ser una característica cultural, derivada tant del minimalisme del seu art com d'una tradició escènica –*kabuki*– on el diàleg es manté sota mínims i on es privilegia el gest i el simbolisme. Sigui com sigui, molts experts ho consideren una evolució positiva. El còmic és un medi visual, i com menys text, millor. A això s'hi afegeix una qüestió pràctica: el ritme de treball dels dibuixants és inhumà i cal omplir moltes pàgines. Així doncs, s'allarguen les escenes fins a l'impossible. És l'efecte «baralla a càmera lenta» típic de molts còmics nipons.

Katsuhiro Otomo,
Pesadillas (Domû = Somni de nen), 1983.
© 1983 Mash Room Co. © 2003 Norma Ed.

La segona característica sembla contradictòria amb la primera: les trames estan molt ben construïdes. Cal comentar, també, que el maniqueisme i el *happy end* no són precisament habituals. Els personatges solen ser complexos i creixen i aprenen amb les seves aventures. No té res a veure amb cert còmic occidental on els protagonistes semblen flotar en una joventut eterna història rere història. Aquesta és una característica que té encara més mèrit si pensem que en la majoria de mangues els autors són dibuixants i guionistes a la vegada. En alguns casos, com el mestre Tezuka, trobem guions que són autèntics mecanismes de rellotgeria. En d'altres, veiem una capacitat increïble per allargar durant volums i volums una trama que inicialment no donava per a massa. Potser la clau rau en el fet que els dibuixants japonesos son autèntics professionals en el millor sentit del terme. El Japó és un dels pocs llocs del món on ser dibuixant de còmics és una professió reconeguda i, en ocasions, molt lucrativa. Un dibuixant de manga comença com a aprenent i va polint el seu estil narratiu fins que, si té sort, una història el llança a la fama. Un *mangaka* d'èxit es pot fer multimilionari i tenir un estatus d'autèntica estrella amb milions de fans. Encara que això, evidentment, passa un cop de cada mil, és suficient per atraure –i mantenir– molts talents joves.

9 «ANIME O MANGA, QUINA ÉS LA DIFERÈNCIA?»

A primera vista la cosa és fàcil: manga és el còmic i *anime* la pel·lícula d'animació. En el còmic d'Europa o dels Estats Units són dos gèneres netament separats. Potser un còmic es passa a cine, però s'assumeix que és un subproducte de menor qualitat, fet per a esprémer l'èxit de l'original. I el mateix passa amb els films d'animació passats a còmic. No és el cas del Japó... necessàriament. Si un còmic té èxit, és quasi segur que es passarà a animació –generalment en format sèrie de televisió més que no film (a causa de la serialitat de l'original). És molt probable que el mateix dibuixant supervisi estretament la producció animada.

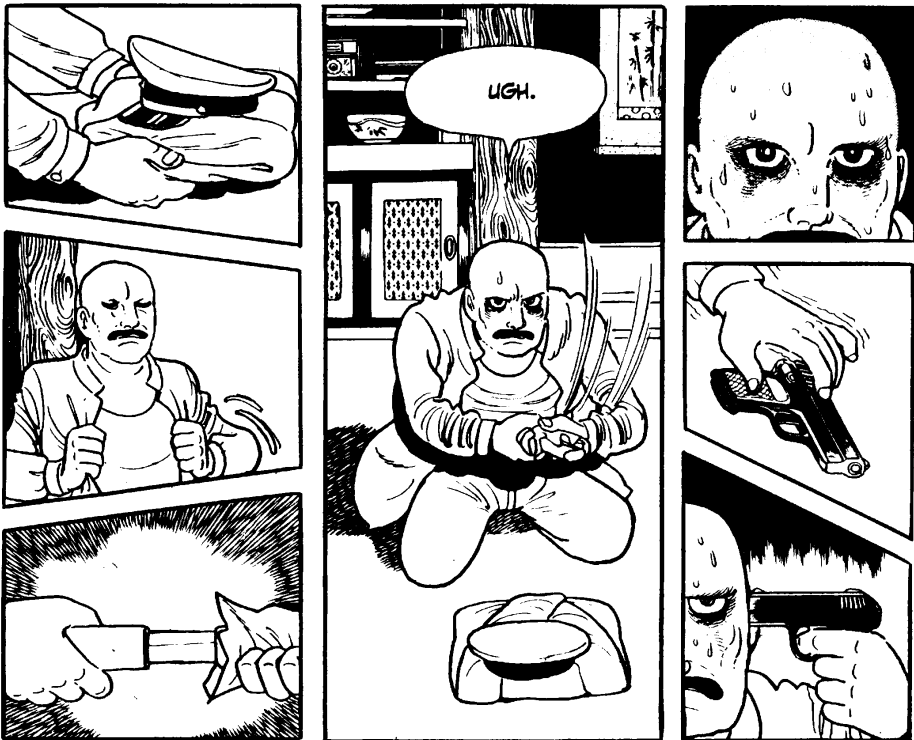
Al nostre país, moltes obres d'èxit s'han introduït al mercat gràcies a les versions animades. Per exemple, *Bola de drac*, *Shin Chan*, *Ranma 1/2* i, fins i tot, venerables avantpassats que difícilment associaríem amb el món del manga, com *Mazinger Z*. És a posteriori que s'han editat en paper els títols originals. Els lectors joves passen tranquil·lament d'un mitjà a l'altre, i a la Fira del Manga de l'Hospitalet els estands d'*anime* tenen la mateixa requesta que els de còmic. La qualitat d'aquestes adaptacions animades és molt variable: en al-

guns casos, és directament detestable i, en d'altres, dóna lloc a autèntiques obres mestres, com *Akira*.

10 ALGUNS TÍTOLS PER A COMENÇAR

Malgrat que aquesta és una selecció totalment personal, he intentat triar títols atractius a lectors novells, i pertanyents a diferents gèneres.

1. *Còmic històric: Ikkyu*, d'Hisashi Sakaguchi, és una bona introducció al manga. Es tracta de la biografia novel·lada d'un monjo i poeta del segle XIV. La reconstrucció històrica és molt acurada, el dibuix es podria emmarcar i és una molt amena introducció al budisme zen. Si, en canvi, voleu històries de samurais i *katana* amb esperit de *bushido*, recomano la sèrie d'*El lobo solitario y su cachorro*, de Kazuo Koike i Goseki Kojima.

Osamu Tezuka, *Adolf (Adorufu ni Tsugu = Dignes-ho a Adolf)*, 1983-1985.
© 1999 Tezuka Productions © 2000 Planeta DeAgostini

Un avís: és per a estómacs resistents. A través de les versions cinematogràfiques ha exercit una gran influència en... Quentin Tarantino! Això ho diu tot sobre el seu nivell de violència...

2. *Grans clàssics*: tota l'obra d'Osamu Tezuka, indiscutiblement. Un avís: es tracta d'un guionista genial, però el seu estil o agrada o no es pot empassar, sense termes intermedis. Es recomana començar per *Adolf*—potser el millor còmic sobre la Segona Guerra Mundial (amb disculpes a Art Spiegelman). Tezuka, anomenat «el déu del manga» al seu país, va tenir una llarga i fructífera carrera. Va començar amb obres infantils i va acabar fent històries molt adultes, cosa que s'ha de tenir en compte en comprar els seus títols.
3. *Comèdia sentimental: Maison Ikkoku*, de Rumiko Takahashi, és un còmic sense arts marcial, sense elements fantàstics, sense robots... i amb una estètica típicament manga. La història gira a l'entorn dels embolics amorosos d'un tímid i sapastre estudiant universitari amb una bella i jove vídua. Té una desena de volums, però es fa curt gràcies al seu alegre sentit de l'humor. L'autora va evolucionar posteriorment cap a la fantasia, amb obres com *Ranma 1/2* i *InuYasha*.
4. *Fantasia i ciència ficció*: Katsuhiro Otomo és un autor que no us podeu deixar perdre. La seva millor obra és *Akira*. Per començar, però, és excessivament complexa. Recomano, en el seu lloc, *Pesadillas*—també editat amb el títol original *Domu*—, inquietant conte fantàstic en un sol volum, amb un impressionant dibuix i edició a l'occidental. De passada, trobem, en aquest relat de començament dels vuitanta, totes les claus per a entendre l'èxit posterior del cinema de terror oriental dels noranta. O sigui: societat moderna, terror tradicional i molta imaginació.
5. *Anime*: el nom propi que cal tenir en compte és Hayao Miyazaki, el Walt Disney japonès. Poca gent recorda que va començar fent *Heidi*, però tothom ha sentit a parlar d'*El viatge de Chihiro*. És una animació que agrada per igual a nens i adults, i que fuig tant del sentimentalisme com del maniqueisme habitual en altres animacions. Recomano, simplement, recuperar-ne tota la filmografia anterior a *Chihiro*—*La princesa Mononoke*; *El meu veí Totoro*; *Nicky, la aprendiz de bruja*; *Porco Rosso*, etc. Miyazaki s'ha dedicat preferentment a l'animació, però com a dibuixant de còmic ha publicat un títol clàssic: *Nausicäa del valle del viento*.

11 PER A SABER-NE MÉS

MOLINÉ, Alfons. *El gran libro de los manga*. Barcelona: Glénat, 2002.

BERMÚDEZ, Trajano. *Mangavisión: guía del cómic japonés*. Barcelona: Glénat, 1995. (Biblioteca Dr. Vértigo; 1).

Per a mantenir-se al dia sobre novetats «comiqueres» en general, vegeu el butlletí *Cómic Tecla*, publicat per la Biblioteca Tecla Sala de l'Hospitalet <<http://www.l-h.es/biblioteques/teclasala/comic.shtml>>. I, si us animeu, podeu assistir a la tardor al Saló del Manga a la Farga de l'Hospitalet <<http://www.ficomix.com/>>.